

JOGJACARTA (YOGYAGARTA) İLKELERİ

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI MEVZUATININ CİNSEL YÖNELİM VE CİNSİYET KİMLİĞİ ALANLARINDA UYGULANMASINA İLİŞKİN İLKELER*

Nisan 2011

* Metnin aslı İngilizce olup, Arapça, Çince, Fransızca, Rusça ve İspanyolca resmi çevirileri bulunmaktadır. Elinizdeki Türkçe çeviri **Zafer Salan** tarafından Fransızca versiyonundan yapılmıştır. Türkçe metnin, İngilizce ve Fransızca metinlerle karşılaştırmalı düzeltmesi **Günel Kurşun** tarafından gerçekleştirilmiştir. Metin ücretsiz olmak kaydıyla serbestçe dağıtılabilir. Metnin basılı bir şekilde dağıtılması konusunda lütfen İnsan Hakları Gündemi Derneği'ne başvurunuz. www.rightsagenda.org

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
JOGJAKARTA İLKELERİ'NE GİRİŞ	3
BAŞLANGIÇ	5
İLKE 1. Evrensel olarak tanınmış insan haklarından yararlanma hakkı.....	7
İLKE 2. Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı	7
İLKE 3. Kanun önünde tanınma hakkı	8
İLKE 4. Yaşam hakkı	8
İLKE 5. Kişi güvenliği hakkı	9
İLKE 6. Özel hayat hakkı.....	9
İLKE 7. Keyfi olarak özgürlüğünden alıkonulmama hakkı	10
İLKE 8. Adil yargılanma hakkı	11
İLKE 9. Özgürlüğünden alıkonulma süresince insanca davranılma hakkı	11
İLKE 10. İşkenceye, zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muameleye tabi tutulmama hakkı	12
İLKE 11. İnsan ticareti ve satışı ve sömürsünün tüm biçimlerinden korunma hakkı	12
İLKE 12. Çalışma hakkı	13
İLKE 13. Sosyal güvenliğe ve diğer koruyucu sosyal tedbirlere sahip olma hakkı	13
İLKE 14. Uygun yaşam düzeyine sahip olma hakkı	14
İLKE 15. Yeterli barınma hakkı	14
İLKE 16. Eğitim hakkı.....	15
İLKE 17. Ulaşılabilir en yüksek düzeyde sağlık hakkı.....	15
İLKE 18. Tıbbi olarak kötüye kullanılmaya karşı korunma hakkı.....	16
İLKE 19. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı	17
İLKE 20. Barışçıl bir şekilde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkı	17
İLKE 21. Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkı	18
İLKE 22. Dolaşım özgürlüğü hakkı	18
İLKE 23. Sığınma talebinde bulunma hakkı.....	19
İLKE 24. Aile kurma hakkı	19
İLKE 25. Kamusal yaşama katılma hakkı	20
İLKE 26. Kültürel hayata katılma hakkı	20
İLKE 27. İnsan haklarını yaygınlaştırma hakkı.....	20
İLKE 28. Etkili bir giderim ve tazminat hakkı.....	21
İLKE 29. Sorumluluk.....	22

EK TAVSİYELER.....	22
EK: JOGJACARTA İLKELERİ'Nİ İMZALAYANLAR.....	24

JOGJAKARTA İLKELERİ'NE GİRİŞ

Tüm insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Tüm insan hakları, evrensel, birbirine bağımlı, bölünemez ve sıkı sıkıya bağlıdır. Cinsel yönelim¹ ve cinsiyet kimliği², her kişinin haysiyetinin ve insanlığının ayrılmaz bir parçasıdır ve ayrımcılık ve kötüye kullanma nedeni olmamalıdır.

Her cinsel yönelimden ve cinsiyet kimliğinden bireye, diğer kişilerin sahip oldukları haysiyet ve saygı içinde yaşayabilmeleri için çok sayıda ilerleme kaydedilmiştir. Çok sayıda devlet, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımı yapmadan, eşitliği güvence altına alan ve ayrımcılığı yasaklayan yasa ve anayasaları kabul etmiştir.

Bununla birlikte gerçek veya algılanan cinsel yönelimlerinden veya cinsiyet kimliklerinden dolayı bazı kişilerin mağdurları oldukları insan hakları ihlalleri, dünya ölçeğinde derin bir kaygının kaynağını oluşturmaktadır. Bu ihlaller, yargısız infazlardan, işkence ve kötü muamelelerden, cinsel saldırı ve tecavüzlerden, özel hayata müdahalelerden, keyfi tutmalardan, iş ve eğitim olanaklarının tanınmamasından ve daha birçok hakkın kullanılmasını engelleyen ciddi ayrımcılıklardan oluşmaktadır. Bu ihlaller çoğu kez başka tür şiddet, nefret ve irka, yaşa, bölgeye, engelliliğe, sosyal, ekonomik veya başka duruma dayanan ayrımcılık ve dışlama türleriyle daha da ağırlaşmaktadır.

Çok sayıda devlet ve toplum, cinsiyet ve cinsel yönelim konularında bireylere gelenekler, yasalar ve şiddet aracılığıyla kurallar dayatmakta ve bireylerin kişilerle ilişki ve kendilerini tanımlama tarzlarını kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu cinsellik kontrolü, cinsiyete dayalı ve ardı arkası kesilmeyen şiddetin ve cinsiyetler arası eşitsizliğin başlıca nedenidir.

Uluslararası sistem, cinsiyetlerin eşitliği ve toplum, topluluk ve aile içi şiddete karşı büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in insan hakları konusundaki kilit mekanizmaları, devletlerin, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı her türlü ayrımcılığa karşı herkese etkili koruma sağlama yükümlülüğünü teyit etmiştir. Buna rağmen, cinsel yönelimden ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı insan hakları ihlallerine verilen uluslararası tepkiler eksik ve gevşek kalmıştır.

Bu eksiklikleri gidermek için insan hakları konusundaki uluslararası hukuk rejiminin ve bunun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı sorunlara uygulanmasında tutarlı bir anlayışa sahip olmak gerekmektedir. Bir toplu bakışı güvence altına almak ve insan hakları alanındaki güncel uluslararası hukuk rejimine göre tüm insan haklarını eşitlik ve ayrımcılık yasağı temelinde gerçekleştirmek ve korumak amacıyla devletlere düşen yükümlülükleri açıklığa kavuşturmak çok önemlidir.

Uluslararası Hukukçular Komisyonu ve İnsan Hakları Uluslararası Servisi, insan haklarını savunma örgütleri ortaklığı namına, insan hakları alanında devletlere düşen

¹ Cinsel yönelim, bireyin, kendi cinsine, karşı cinse veya birden fazla cinse karşı derin duygusal, romantik ve cinsel eğilim duyma ve bu cinsten bireylerle mahrem ilişkilerde ve cinsel ilişkide bulunma yeteneği olarak anlaşılmaktadır.

² Cinsiyet kimliği, her bireyin, doğuştan gelen cinsiyetine uygun düşün düşmesin, dış görünüşün veya bedensel işlevlerin tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle iradi değişikliklerini de içerebilecek bedensel bilinç, giyim kuşam, söz ve davranışlar da dâhil olmak üzere, özel ve kişisel cinsiyetini duyumsama ve yaşama olarak anlaşılmaktadır.

yükümlülükler'e daha geniş bir açıklık ve anlayış getirmek amacıyla, uluslararası hukukun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ihlallere uygulanmasına ilişkin bir dizi hukuki ilke geliştirmeye girişmişlerdir. Seçkin bir uzman grubu, bu İlkeler'i yazmış, geliştirmiş tartışmış ve açıklığa kavuşturmuştur. Endonezya'da Jogjakarta Gadjah Mada Üniversitesi'nde 6-9 Kasım 2006 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantının ardından, değişik deneyimlere ve insan hakları mevzuatı alanında uzmanlığa sahip ve 25 ülkeden gelen 29 seçkin uzman, uluslararası insan hakları hukukunun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanında uygulanmasına ilişkin İlkeler'i oybirliğiyle kabul ettiler.

Bu toplantının raportörü Profesör Michael O'Flaherty İlkeler'in kaleme alınmasına ve gözden geçirilmesine geniş bir katkıda bulunmuştur. Bıkmak yorulmak bilmez girişimi ve çabaları bu projenin başarısında çok önemlidir.

Jogjakarta İlkeleri, geniş bir yelpazede insan hakları standartları ve bunların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin konulara uygulanmasını ele almaktadır. İlkeler, devletlerin insan haklarını uygulamak temel yükümlülüğünü teyit etmektedir. Her ilke, devletlere yönelik ayrıntılı tavsiyeleri içermektedir. Bununla birlikte uzmanlar, tüm aktörlerin, insan haklarını gerçekleştirme ve koruma sorumlulukları olduğu üzerinde durmaktadırlar. Ek tavsiyeler, Birleşmiş Milletler'in insan hakları organları, ulusal insan hakları kurumları, medya, sivil toplum kuruluşları ve sermaye sahipleri de dâhil olmak üzere başka aktörlere yöneliktir.

Uzmanlar Jogjakarta İlkeleri'nin, uluslararası insan hakları hukukunun, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine ilişkin konularla ilişkili güncel durumunu yansıttığı görüşündedirler. Uzmanlar ayrıca insan hakları alanındaki mevzuatın sürekli gelişiminden dolayı devletlerin kendilerine ek yükümlülükler getirebileceklerini kabul etmektedirler.

Jogjakarta İlkeleri, devletlerin uymaları gereken zorunlu uluslararası hukuk kuralları getirmektedir. İlkeler, özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğan tüm insanların, doğuştan kazandıkları bu önemli hakları kullanabilecekleri farklı bir gelecek vaat etmektedir.

Sonia Onufe Correa
Eşbaşkan

Vitit Muntarbhorn
Eşbaşkan

İNSAN HAKLARI ve CİNSEL YÖNELİM ve CİNSİYET KİMLİĞİ MEVZUATI UZMANLARI ULUSLAR ARASI TOPLU GÖRÜŞMECİLERİ OLARAK BİZ,

BAŞLANGIÇ

Tüm insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğduğunu ve herkesin hiçbir ayrımcılık, özellikle ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi düşünce veya başka düşünce, milli veya sosyal köken ve doğum ayrımcılığı olmaksızın haklarından yararlanabileceğini hatırlatarak,

Dünyanın her yerinden insanların cinsel yönelimlerinden ve cinsiyet kimliklerinden dolayı saldırıya, tacize, ayrımcılığa, dışlamaya, kınanmaya maruz kalmalarından ve bu insanlara önyargılı olunmasından, bu durumlarının özellikle cinsiyete, ırka, yaşa, dine, engele, sağlığa ve ekonomik duruma dayalı ayrımcılıkla kötüleşmesinden, bu saldırı, taciz, ayrımcılık, dışlama, kınama ve önyargıların, bunlara maruz kalan insanların dürüstlük ve haysiyetini temelinden çökertmesinden ve bu durumun insanların özsaygısını ve topluluklarına aidiyet duygusunu zayıflatmasından ve birçok insanın kimliklerini saklamasına veya inkâr etmesine ve korkularla ve gizlilikle dolu bir hayat sürmelerine yol açmasından rahatsızlık duyarak,

Tarihsel olarak insanların lezbiyen, gey veya biseksüel olmalarından veya algılanmalarından, aynı cinsiyetten insanlara rızai davranışlarından veya transseksüel, transgender veya interseksüel olmalarından veya algılanmalarından veyahut bazı toplumlarda cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği olarak tanınan sosyal gruplara ait olmalarından dolayı insan hakları ihlalleri mağduru olduklarının bilincinde olarak,

“Cinsel yönelim”in, bireyin, kendi cinsine, karşı cinse veya birden fazla cinse karşı derin duygusal, romantik ve cinsel eğilim duyma ve bu cinsten bireylerle mahrem ilişkilerde ve cinsel ilişkide bulunma yeteneği olarak anlaşıldığını kabul ederek,

“Cinsiyet kimliği”nin, her bireyin, doğuştan gelen cinsiyetine uygun düşün düşmesin, dış görünüşün veya bedensel işlevlerin tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle iradi değişikliklerini de içerebilecek bedensel bilinç, giyim kuşam, söz ve davranışlar da dâhil olmak üzere, özel ve kişisel cinsiyetini duyumsama ve yaşama olarak anlaşıldığını kabul ederek,

Uluslararası insan hakları mevzuatının, cinsel yönelimlerinden ve cinsiyet kimliklerinden bağımsız olarak tüm insanların insan haklarının tamamından tam olarak yararlanabileceğini desteklediğini, var olan insan haklarının uygulanmasında, farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerinin özel durum ve yaşamlarını göz önüne alması gerektiğini ve çocuklarla ilgili tüm kararlarda çocuğun yüksek çıkarının en önemli düşünce olması gerektiğini ve ayırt etme gücüne sahip çocuğun fikirlerini serbestçe dile getirme hakkı olduğunu, fikirlerinin yaşı ve olgunluk derecesine göre gereğince dikkate alınmasını benimseyerek,

Uluslararası insan hakları hukukunun, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal tüm insan haklarından tam olarak yararlanılmasında mutlak bir ayrımcılık yasağı getirdiğine, cinsel haklara, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hakkına saygının kadın ve erkek arasındaki eşitliğin gerçekleştirilmesinde tamamlayıcı parça olduğuna ve bir cinsiyetin

diğerinden, kadın ve erkeğin kalıplaşmış rollerinin birbirinden üstün veya altta olduğu düşüncesi üzerine kurulu önyargıları ve geleneksel uygulamaları ortadan kaldırmak için devletlerin gerekli önlemleri alması gerektiğine ve ayrıca uluslararası toplumun, cinsel sağlık ve üreme de dahil olmak üzere cinsellikleriyle ilgili her konuda zorlama, ayrımcılık veya şiddet olmaksızın serbestçe ve sorumlu olacak şekilde karar verebileceklerini kabul ettiğine işaret ederek,

Uluslararası insan hakları hukukunun, farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip insanların yaşamlarına ve duygularına uygulanabilecek şekilde eklemlenmesinde simgesel bir değer olabileceğini kabul ederek,

Böyle bir eklemlenmenin uluslararası insan hakları hukukunun güncel haline dayanması gerektiğini ve bu hukukta ve farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip insanların yaşamlarına ve duygularına uygulanmasında, zaman içindeki, farklı ülke ve bölgelerdeki gelişmeler dikkate alınarak düzenli olarak gözden geçirilmesi gerektiğini ilave ederek,

ENDONEZYA'NIN JOGJAKARTA KENTİNDE 6-9 KASIM 2006'DA YAPILAN UZMANLAR TOPLANTISININ ARDINDAN İŞBU İLKELER'İ KABUL EDİYORUZ:

İLKE 1. Evrensel olarak tanınmış insan haklarından yararlanma hakkı

Tüm insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Her türden cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine sahip insanlar tüm insan haklarından tam olarak yararlanırlar.

Devletlerin,

A. Tüm insan haklarının ilke olarak evrensel, birbirine sıkıca bağlı, bağımlı ve bölünemez olduklarını ulusal anayasalarına veya başka mevzuat metinlerine yazmalıdırlar ve tüm insan haklarından evrensel olarak yararlanılmasının gerçekleşmesini güvence altına almaları,

B. Ceza hukuku da dahil olmak üzere mevzuatlarını, tüm insan haklarından tam olarak yararlanma ilkesiyle uyumlu olması için değiştirmeleri,

C. Herkesin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak tüm insan haklarından tam olarak yararlanmasını gerçekleştirmek ve değerlendirmek amacıyla eğitim ve duyarlılaştırma programlarına girişmeleri,

D. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği de dahil olmak üzere insan kimliğinin tüm görünüşlerinin bölünmezliğini ve sıkı ilişkisini kabul ve teyit eden çoğulcu bir yaklaşımı karar alma süreçlerinde ve hükümet politikalarında özümsemeleri gerekir.

İLKE 2. Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı

Herkes, cinsel yöneliminden ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılığa uğramadan tüm insan haklarından yararlanabilir. Herkes kanun önünde eşittir ve herkesin, bu tür ayrımcılık olmaksızın ve başka bir insan hakkından yararlanmayı etkileyip etkilemediğine bakılmaksızın kanuni korunma hakkı vardır. Kanun bu gibi ayrımcılığı her türünü yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa karşı eşit ve etkili bir korumayı güvence altına alacaktır.

Cinsel yönelimden ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılıktan, amacı ve sonucu, kanun önünde eşitliği veya kanun önünde eşit korumayı veyahut insan haklarının ve temel özgürlüklerin eşit koşullarda tanınmasını, uygulanmasını ve bunlardan yararlanmayı geçersiz kılacak veya tehlikeye atacak her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama veya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı tercih anlaşılır. Cinsel yönelimden ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık, süregeldiği gibi, cinsiyet, ırk, yaş, din, engel, sağlık ve ekonomik durum gibi nedenlerden kaynaklı bir ayrımcılıkla daha da ağırlaşabilmektedir.

Devletlerin,

A. Daha önce yapılmadıysa, yapılacak mevzuat değişiklikleri ve açıklamaları yoluyla da dahil olmak üzere, eşitlik ve cinsel yönelimden ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık yasağı ilkelerini anayasalarına veya uygun başka bir mevzuat metnine koymaları ve bu ilkelerin etkili olarak uygulanmasını güvence altına almaları,

B. Rıza açıklayabilecek yaştaki kişilerin aynı cinsiyetten kişilerle isteyerek cinsel davranışlarda bulunmalarını yasaklayan veya yasaklamakta kullanılan cezai ve adli düzenlemeleri yürürlükten kaldırmaları ve farklı cinsiyetten kişilere uygulanan cinsel davranışlar için rıza gösterme yaşının aynı cinsiyetten kişiler arasındaki cinsel davranışlar için de uygulanmasını güvence altına almaları,

C. Kamuya açık ve özel alanlarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak için gerekli yasal düzenlemeleri veya başka önlemleri benimsemeleri,

D. Farklı cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine sahip kişilerdeki gelişmenin gerektirdiği ve bu kişi ve grupların insan haklarından eşit olarak yararlanmasını veya hakların bu kişi

veya gruplara eşit olarak uygulanmasını güvence altına alacak uygun önlemleri almaları gerekir. Bu önlemler ayrımcılık anlamına gelmemelidir.

E. Cinsel yönelimden veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılığa gösterilecek her türlü tepkide, bu tür ayrımcılıkla diğer ayrımcılık türlerinin kesişebileceğini göz önüne almaları,

F. Bir cinsel yönelimin veya cinsiyet kimliğinin veyahut cinsiyet dışavurumunun diğerinden, üstün veya altta olduğu düşüncesi üzerine kurulu ayrımcı önyargı, tutum veya davranışları ortadan kaldırmak için eğitim ve formasyon programları da dahil olmak üzere gerekli önlemleri almaları gerekir.

İLKE 3. Kanun önünde tanınma hakkı

Herkes, her yerde, hukuken kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip kişiler hayatlarının tüm görünümünde hukuki ehliyetten yararlanırlar. Herkesçe kişisel olarak tanımlanmış olan cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, kişiliğinin bütünüleyici bir parçasıdır ve bunlar kendi kaderini belirlemenin, haysiyetinin ve özgürlüğünün en temel görünümülerindendir. Hiç kimse, cinsiyet kimliğinin tanınmasının koşulu olarak, cinsiyet değişikliği operasyonu, kısırlaştırma veya hormon tedavisi de dâhil olmak üzere tıbbi işlemlere tabi tutulmaya zorlanamaz. Bir kimsenin cinsiyet kimliğinin hukuken tanınmasını önlenmek için evlilik, ebeveynlik gibi herhangi bir statü kullanılamaz. Hiç kimseye cinsel yönelimini veya cinsiyet kimliğini saklaması, terk etmesi veya inkâr etmesi için baskı yapılamaz.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayırım yapılmaksızın herkese medeni işlerde hukuki ehliyet verilmesini, sözleşme yapma ve mallara sahip olma, (miras yoluyla da olmak üzere) mal iktisabı, yönetimi, mallardan yararlanma ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkı da dahil olmak üzere bu ehliyetin uygulanması olanağını güvence altına almaları;

B. Herkesin kendisi için tanımladığı cinsiyet kimliğinin tanınması ve bu kimliğe saygı gösterilmesi için gerekli yasal, idari ve diğer düzenlemeleri yapmaları;

C. Devlet tarafından verilen ve cinsiyet kimliğini belirten -doğum belgesi, pasaport, seçmen kütüğü gibi belgelerde, herkesin kendisi için tanımladığı derin cinsiyet kimliğinin yer almasını sağlayacak usulü oluşturmak için tüm yasal, idari ve diğer düzenlemeleri yapmaları;

D. Bu tür usullerin etkili, hakkaniyete uygun olması, ayrımcı olmaması ve ilgili kişinin haysiyetine ve özel hayatına saygılı olmasını güvence altına almaları;

E. Kimlik belgelerindeki değişikliklerin, kanun veya politika gereği cinsiyete dayalı kimlik tespitinin veya sınıflandırmanın gerektirdiği tüm hallerde tanınmasını güvence altına almaları;

F. Cinsiyet geçişine veya değişikliğine maruz kalan kişilere sosyal destek sağlama amacı güden programları yürürlüğe koymaları gerekir.

İLKE 4. Yaşam hakkı

Herkes yaşama hakkına sahiptir. Hiç kimse, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğiyle ilgili nedenlerden dolayı da dahil olmak üzere, keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılamaz. Rıza gösterme çağındaki kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel eylemlerden

veya cinsel yöneliminden veyahut cinsiyet kimliğinden dolayı kimseye ölüm cezası uygulanamaz.

Devletlerin,

A. Amacı veya sonucu, rıza gösterebilecek çağdaki aynı cinsiyetten kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel eylemleri yasaklama olan cezai düzenlemeleri yürürlükten kaldırmaları, bu yapılmadan önce de bu tür cezai düzenlemelerden dolayı suçlu ilan edilen kişilere ölüm cezasını uygulamamaları;

B. Rıza gösterebilecek çağdaki kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel eylemlere bağlı suçlardan cezalarının infaz edilmesi beklenen kişiler hakkındaki ölüm cezalarını ertelemeleri ve bu kişileri serbest bırakmaları;

C. Cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden dolayı, kişilerin hayatına yönelik ve devlet tarafından da desteklenen veya hoşgörülen saldırılara son vermeleri, hükümet görevlileri, bireyler veya gruplar tarafından yapılsın yapılmıyın, bu tür saldırıların soruşturulmasını, yeterli kanıtlar olması halinde kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gerektiği gibi cezalandırılmasını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 5. Kişi güvenliği hakkı

Cinsel yönelimini ve toplumsal cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkes kişi güvenliği ve devlet görevlileri ya da herhangi bir birey ya da grup tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılmaksızın şiddete, vücudunun zarar görmesine karşı Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine bağlı her türlü şiddet ve tacizi önlemek için polisiye ve diğer türlü önlemleri almaları ve bu tür şiddet ve tacizlere karşı koruma sağlamaları;

B. Aile hayatı da dahi olmak üzere yaşamın tüm alanlarında, bir bireyin veya grubun cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bağlı gerçekleşen her türlü şiddetin, şiddet tehdidinin, şiddete teşvikin ve tacizin orantılı cezai yaptırımının benimsenmesi için gerekli her türlü yasal düzenlemeyi yapmaları;

C. Mağdurun cinsel yöneliminin veya cinsiyet kimliğinin bu tür şiddet olaylarında, şiddeti haklı gösterecek, mazur kılacak veya hafifletecek bir neden olarak kullanılmamasını güvence altına alacak gerekli yasal, idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

D. Bu tür şiddetin etkin olarak soruşturulmasını, yeterli kanıtlar olması halinde sorumlu kişilerin kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gerektiği gibi cezalandırılmasını ve mağdurların teselli edildiklerini, tazminat ödenmesi de dâhil olmak üzere zararlarının karşılandığını görmelerini güvence altına almaları;

E. Cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine bağlı şiddetin gerçek nedenini oluşturan önyargılarla mücadele edecek şekilde, kamuoyuna olduğu kadar şiddetin gerçek ve potansiyel faillerine yönelik duyarlılaştırma kampanyaları düzenlemeleri gerekir.

İLKE 6. Özel hayat hakkı

Cinsel yöneliminden ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak herkes, ailesi, konutu veya haberleşmesi bakımından dâhil olmak üzere keyfi ve yasadışı müdahaleler olmaksızın özel hayat hakkından ve onuruna ve şerefine yönelen her türlü yasadışı saldırıdan

korunmadan yararlanabilir. Özel hayat hakkı genel olarak kişinin cinsel yönelimine ve cinsiyet kimliğine ilişkin bilgileri ifşa etme veya etmeme seçimini, kişinin kendi vücuduna, rızai cinsel ilişkilerine ve diğer kişilerle diğer ilişkilerine ilişkin karar ve seçimlerini içerir.

Devletlerin,

A. Cinsel yöneliminden ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak herkesin, rıza gösterme çağındaki başka kişilerle cinsel ilişkileri de dahil olmak üzere, kendi özel alanından, mahrem kararlarından, insani ilişkilerinden, keyfi müdahale olmaksızın yararlanma hakkını güvence altına alacak gerekli yasal, idari ve diğer düzenlemeleri yapmaları;

B. Rıza açıklama çağındaki aynı cinsiyetten kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel eylemleri yasaklayan ceza yasalarını yürürlükten kaldırmaları ve karşı cinsiyetler arasındaki cinsel ilişkiler için geçerli rıza açıklama yaşının aynı cinsiyetten kişiler arasındaki cinsel ilişkilere de uygulanmasını güvence altına almaları;

C. Genel olarak uygulanan cezai ve diğer hukuki düzenlemelerin rıza açıklama çağındaki aynı cinsiyetten kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel ilişkileri suç haline getirmek için fiilen kullanılmamasını güvence altına almaları;

D. Giyim kuşam, konuşma ve davranışlarla cinsiyet kimliğini ifade etmeyi yasaklayan veya cezalandıran ve bireylerin cinsiyet kimliğini ifade etme aracı olarak vücut değiştirmelerini reddeden yasaları yürürlükten kaldırmaları;

E. Rıza açıklama çağındaki kişiler arasındaki rızaya dayalı cinsel ilişkileri veya cinsiyet kimliği nedeniyle geçici olarak veya bunlara dayalı mahkumiyete dayalı olarak tutulan kişileri serbest bırakmaları;

F. Herkesin, cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine ilişkin bilgileri kime, ne zaman ve nasıl açıklayacağına dair seçim yapma hakkını güvence altına almaları ve herkesi, bu tür bilgilerin keyfi veya istenmeyen ifşasına veyahut ifşa edileceği tehdidine karşı korumaları gerekir.

İLKE 7. Keyfi olarak özgürlüğünden alıkonulmama hakkı

Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya alıkonulamaz. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı yakalama veya alıkoyma, mahkeme kararına uygun olsun veya olmasın keyfidir. Cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak, alıkonulan herkes, suçlanmış olsun olmasın, eşitlik ilkesi gereği, yakalanma nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlamaların türü konusunda bilgilendirme hakkından, en kısa sürede yetkili adli merci önüne çıkarılma hakkından ve alıkonulmasının yasal olup olmadığının belirlenmesi için mahkemeye başvurma hakkından yararlanabilir.

Devletlerin,

A. Kanunun ayrımcı biçimde uygulanmasını teşvik eden ve ön yargılara dayalı yakalamalara izin veren geniş kapsamlı cezai düzenlemelerin kaldırılması da dahil olmak üzere, hiçbir durumda cinsel yönelimin veya cinsiyet kimliğinin bir yakalama veya alıkoyma nedeni olmamasını güvence altına alacak gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak, alıkonulan herkesin, suçlanmış olsun olmasın, eşitlik ilkesi gereği, yakalanma nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlamaların türü konusunda bilgilendirme, en kısa sürede yetkili adli merci önüne çıkarılma ve alıkonulmasının yasal olup olmadığının belirlenmesi için mahkemeye başvurma hakkından yararlanabilmesini güvence altına alacak gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

C. Bir kişinin cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı her türlü keyfi yakalama veya alıkonulmanın niteliği konusunda polislerin ve kanunu uygulamakla görevli diğer kişilerin eğitimi için duyarlılaştırma ve formasyon programları düzenlemeleri;
D. Tarihini, yerini ve nedenini de belirten, tam ve güncel olacak şekilde tüm yakalama ve alıkonulmaların raporlarını tutmaları, alıkoyma yerlerinin, görevli ve ayrıca cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle yapılan yakalama veya alıkoymaları tespit edebilecek şekilde yeterince donanımlı kuruluşlar aracılığıyla bağımsız olarak gözlemini güvence altına almaları gerekir.

İLKE 8. Adil yargılanma hakkı

Herkes, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından kendisine yöneltilen suçlamalar ve davadaki hak ve yükümlülüklerden de haberdar edilerek cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve önyargı olmaksızın davasının hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir.

Devletlerin,

A. Adli sürecin, ceza ve hukuk kovuşturmasının tüm evrelerinde ve hak ve yükümlülükleri belirleyen diğer hukuki ve idari kovuşturmalar sırasında cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı her türlü zararlı davranışı yasaklamak ve ortadan kaldırmak ve kişinin, taraf, tanık, avukat veya karar verici olarak cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden dolayı itibar ve inandırıcılığının şüphe düşmemesini güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Kısmen veya tamamen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili önyargılar saikiyle açılmış hukuki veya cezai kovuşturmalara karşı kişileri korumak için gerekli ve elverişli tüm önlemleri almaları;

C. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilintili olanlar da dahil olmak üzere insan hakları konusundaki uluslararası kurallar ve eşitlik ayrımcılık yasağı ilkeleri konusunda yargıçların, mahkeme personelinin, savcılarının, avukatların ve diğer kişilerin duyarlılaştırılması ve eğitimi-öğretimi programlarını uygulamaya koymaları gerekir.

İLKE 9. Özgürlüğünden alıkonulma süresince insanca davranılma hakkı

Özgürlüğü kısıtlanan herkese insanca ve insan kişiliğinden ayrılmaz haysiyetine saygıyla davranılmalıdır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, herkesin haysiyetinin tamamlayıcı bir parçasıdır.

Devletlerin,

A. Özgürlüğü kısıtlamanın, cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden dolayı insanların daha da marjinalleşmelerine veya bu kişilerin şiddete ve kötü muameleye, maddi, manevi veya cinsel olarak kötüye kullanılmalarına yol açmamasını güvence altına almaları;

B. Alıkonulan kimselerin, üreme sağlığı ve HIV/AIDS konusunda bilgiler ve terapiler de dahil olmak üzere cinsel yönelimler veya cinsiyet kimlikleri ve bu kişilerin özel gereksinimleri konusunda uygun danışmanlık hizmetine ve tıbbi tedaviye yeterli erişimini ve ayrıca istenildiği takdirde hormon, cinsiyet değiştirme tedavisine erişimini sağlamaları;

C. Olanaklar ölçüsünde, tüm mahkumların cinsel yönelimlerine ve cinsiyet kimliklerine uygun alıkonulma yerinin seçilmesi konusundaki karar sürecine katılmalarını güvence altına almaları;

D. Cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya cinsiyet dışavurumu nedeniyle şiddet ve suiistimale duyarlı mahkûmlar için koruma tedbirleri almaları ve olanaklar ölçüsünde bu koruma tedbirlerinin diğer mahkûmların sahip oldukları haklara göre daha fazla kısıtlamaya yol açmamasını güvence altına almaları;

E. Tüm mahkûm ve alıkonulara, eşlerinin cinsiyetinden bağımsız ve eşit olarak bunun için izin verilen yerlerde eş ziyaretini güvence altına almaları;

F. Ceza infaz kurumlarının, devlet ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanlarında çalışanlar da dâhil olmak üzere hükümet dışı örgütler tarafından bağımsız denetimini sağlamaları;

G. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilintili olanlar da dahil olmak üzere insan haklarıyla ilgili uluslararası kurallar, eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkeleri konusunda ceza infaz kurumları personelinin ve ceza infaz kurumlarında çalışan diğer kamusal ve özel sektör sorumlularının duyarlılaştırılması ve eğitimi-öğretimi programlarını uygulamaya koymaları gerekir.

İLKE 10. İşkenceye, zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muameleye tabi tutulmama hakkı

Herkesin, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden dolayı da dahil olmak üzere, işkenceye, zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muameleye tabi tutulmama hakkı vardır. Devletlerin,

A. Mağdurun cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle işlenen işkence, zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muameleyi ve bunlara teşviki önlemek ve bunlara karşı koruma sağlamak için gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle işlenen işkence, zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muamele mağdurlarını belirlemesi ve zararın giderilmesini, tazminat ödenmesini ve gerekiyorsa tıbbi ve psikolojik destek sağlanmasını da içeren yeterli başvuru yollarını sunmak için gerekli tüm elverişli önlemleri almaları;

C. Bu tür eylemleri işleyebilecek ve önleyebilecek durumda olan ceza infaz kurumları personelinin ve ceza infaz kurumlarında çalışan diğer kamusal ve özel sektör sorumlularının duyarlılaştırılması ve eğitimi-öğretimi programlarını uygulamaya koymaları gerekir.

İLKE 11. İnsan ticareti ve satışı ve sömürsünün tüm biçimlerinden korunma hakkı

Herkesin, gerçek veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden dolayı cinsel sömürü de dâhil olmak ve bir tek bu olmamak üzere, ticarete, alınıp satılmaya ve her türlü sömürüye karşı korunmadan yararlanma hakkı vardır. Ticareti önlemeye yönelik tedbirlerin, gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklanan eşitsizlik ve ayrımcılık biçimlerini ve savunmasızlığı artıran etkenleri ele alması gerekir. Bu tedbirler, ticarete konu olma tehlikesi altındaki kimselerin insan haklarıyla çelişmemelidirler.

Devletlerin,

A. Tüm insanların, gerçek veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine bağlı cinsel sömürü de dâhil olmak ve bir tek bu olmamak üzere, ticarete, alınıp satılmaya ve

her türlü sömürsünü önlemek ve insanları bunlara karşı korumak için gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Bu düzenleme ve önlemlerin, bu tür uygulamalara karşı savunmasız kişilerin davranışlarını suç haline getirmemesini ve bu kişilerin kınanmamalarını veya başka şekilde dezavantajlı durumlarını kötüleştirmemesini güvence altına almaları;

C. Gerçek veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine bağlı cinsel sömürü de dâhil olmak ve bir tek bu olmamak üzere, ticarete, alınıp satılmaya ve her türlü sömürüye karşı savunmasızlıklarını artıran faktörlerle birlikte sosyal dışlama, ayrımcılık, ailevi ve kültürel dışlama, ekonomik bağımlılık, konut yoksunluğu ve öz saygı kaybına; konuta, işe ve kamu hizmetine erişimde ayrımcılığa karşı korumasızlığa yol açan sosyal davranış faktörlerini ele almaya yönelik hukuki, eğitsel ve sosyal önlem, hizmet ve programlar gerçekleştirmeleri gerekir.

İLKE 12. Çalışma hakkı

Herkesin, hakkaniyetli ve tatminkâr çalışma koşullarına uygun ve üretken iş hakkı ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmadan işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

Devletlerin,

A. Kamusal ve özel çalışma alanlarında, mesleki formasyonda, işe almada, mesleki terfide, işten çıkarmada, çalışma koşullarında ve ücrette, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Kamu hizmetinin tüm alanlarında, her türlü hükümet hizmeti düzeyinde, ordu ve polis de dâhil olmak üzere kamu görevinde eşit iş ve eşit mesleki terfi olanaklarını güvence altına almak için cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı her türlü ayrımcılığa son vermeleri ve ayrımcı davranışları sona erdirmek için duyarlılaştırılma ve eğitim-öğretim programlarını uygulamaya koymaları gerekir.

İLKE 13. Sosyal güvenliğe ve diğer koruyucu sosyal tedbirlere sahip olma hakkı

Herkesin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın sosyal güvenliğe ve diğer koruyucu sosyal tedbirlere sahip olma hakkı vardır.

Devletlerin,

A. Sosyal güvenliğe; işe bağlı kolaylıklar, doğum izinleri, işsizlik ödemeleri, sağlık sigortası, sağlık hizmetleri (cinsiyet kimliğine bağlı cismani değişiklikler dâhil) veya hastalık tazminatları, diğer sosyal sigortalar, aile yardımları, cenaze yardımları, eşin veya birlikte yaşanan kişinin ölüm veya hastalık nedeniyle desteğinden yoksun kalınması nedeniyle yapılan ödemeler ve ödenen tazminatlar da dahil olmak üzere diğer koruyucu tedbirlere erişimde, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Sosyal güvenlik sisteminde, sosyal ödemeler ve yardımların sağlanmasında çocukların, kendilerinin veya aile üyelerinden birinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine dayalı her türlü ayrımcı muameleye uğramamalarını güvence altına almaları;

C. Yoksulluğun azaltılması program ve stratejilerine, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık olmaksızın erişim için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları gerekir.

İLKE 14. Uygun yaşam düzeyine sahip olma hakkı

Herkesin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın uygun bir yaşam düzeyine, özellikle uygun beslenmeye, temiz su erişimine, yeterli hijyen ve giyime ve yaşam standardında sürekli bir iyileştirmeye sahip olma hakkı vardır.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, uygun bir yaşam düzeyine, uygun beslenmeye, temiz suya, yeterli hijyen ve giyime eşit erişimi güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları gerekir.

İLKE 15. Yeterli barınma hakkı

Herkesin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın yeterli bir barınma ve tahliye karşı hukuki korunma hakkı vardır.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden veya medeni veya ailevi durumdan kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, katlanılabilir, oturulabilir, erişilebilir, kültürel olarak uygun ve sığınak ve acil oturma bakımından güvenli bir konuta erişimi ve bundan yararlanmayı güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları.

B. İnsan hakları alanındaki uluslararası yükümlülüklere uygun olmayan konut tahliyelerini yasaklamak, cebri tahliye karşı korunma hakkının ihlal edildiğini veya ihlal edilme tehdidi altında olduğunu ileri süren herkes için hukuki veya diğer yeterli ve etkili yolların varlığını ve aynı veya daha iyi nitelikte bir konuta yeniden yerleşme ve uygun konut hakkını cinsel yönelime, cinsiyet kimliğine veya medeni veya ailevi duruma dayalı ayrımcılık olmaksızın güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

C. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın toprak ve taşınmaz mülkiyetinde ve mirasta eşit hakları güvence altına almaları;

D. Cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine bağlı ve konutsuz kalmaya karşı savunmasızlığı, özellikle çocuklar ve gençler bakımından sosyal dışlanmayı, aile içi şiddet veya diğer şiddet türlerini, ayrımcılığı, ekonomik bağımlılığı ve aile veya kültürel topluluk tarafından reddedilmeyi artıran faktörleri ele alan sosyal programları ve destek programlarını yürürlüğe koymaları ve ayrıca mahalleler düzeyinde güvenlik ve destek programları geliştirmeleri;

E. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden dolayı sokakta kalmakla ve sosyal elverişsizlikle karşı karşıya olan kimselerin gereksinimleri konusunda, tüm ilgili kurumların, bilinçli ve duyarlı olmalarını güvence altına almak için duyarlılaştırma ve formasyon programları sunmaları gerekir.

İLKE 16. Eğitim hakkı

Herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden dolayı ve bunların ayrıca göz önüne alınmasından başka ayrımcılık olmaksızın eğitim görme hakkı vardır.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, eğitime erişimi ve eğitimcilerin ve öğretmenlerin aynı eğitim sistemi içinde öğrencilere eşit muamelesini güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Eğitimin, yeterlilikleri ölçüsünde ve her cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden öğrencinin ihtiyacına cevap vermesini ve her öğrencinin kişiliğinin gelişmesini, maddi ve manevi yetenek ve yeterliliğini geliştirmesini amaçlamasını güvence altına alması;

C. Eğitimin, insan haklarına saygıyı ve her öğrencinin anlayış, barış, hoşgörü ve eşitlik düşüncesi içinde çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini göz önüne alarak ve bunlara saygı göstererek ebeveynlerine ve aile üyelerine, kültürel kimliğine, diline ve değerlerine saygıyı aşılmasını güvence altına almasını sağlaması;

D. Eğitim yöntem, program ve araçlarının, özellikle çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine, öğrencilerin, ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğine bağlı özel gereksinimlerine saygı ve anlayışı artırmasına hizmet etmesini güvence altına alması;

E. Yasa ve politikaların, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden öğrencilere, çalışanlara ve öğretmenlere, okul ortamında her türlü sosyal dışlamaya, şiddete, angarya ve tedirgin edilmeye karşı orantılı bir koruma sağlamasını güvence altına almaları;

F. Bu tür şiddet ve dışlama mağduru olan öğrencilerin, korunma bahanesiyle toplum dışına itilmemeleri ve soyutlanmamalarını ve bunların çıkarlarının katılımcı bir şekilde belirlenmesi ve çıkarlarına saygı gösterilmesini güvence altına almaları;

G. Eğitim kurumlarındaki disiplinin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden veya bunların ifade edilmesinden kaynaklı ayrımcılık ve yaptırım olmaksızın, insan haysiyetiyle bağdaşır şekilde uygulanmasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

H. Herkesin ve daha önce eğitim sisteminde bu tür ayrımcılık türlerine maruz kalmış yetişkinlerin, hayatı boyunca öğrenme olanak ve kaynaklarına erişimlerini güvence altına almaları gerekir.

İLKE 17. Ulaşılabilir en yüksek düzeyde sağlık hakkı

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın herkes, ulaşılabilir en yüksek düzeyde maddi ve manevi sağlık hakkına sahiptir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı bu hakkın temel görünümülerindedir.

Devletlerin;

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın mümkün olan en yüksek düzeyde sağlık hakkından faydalanılmasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, herkesin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında da olmak üzere, sağlık tedavi kurumlarına, mal ve hizmetlerine, kendi tıbbi dosyalarına erişebilmelerini güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

- C. Sağlık tedavi kurumlarının, mal ve hizmetlerinin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı ve bunların ayrıca göz önüne alınmasından başka ayrımcılık olmaksızın herkesin sağlık durumunu iyileştirecek ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi ve tıbbi dosyaların gizlilikle tutulmasını güvence altına almaları;
- D. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden dolayı bazı kişilerin sağlığını zayıflatan ayrımcılık sorununu, önyargıları ve diğer sosyal etkenleri ele alan programlar geliştirmeleri ve uygulamaları;
- E. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın herkesin bilgilendirilmesini ve yararlanacağı tıbbi tedavi ve bakımlar konusunda kendi kararlarını aydınlatılmış onama dayalı almasını güvence altına almaları;
- F. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusundaki tüm eğitim, önleyici tedbir, bakım ve tedavi program ve hizmetlerinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği farklılığına uygun olmasını ve ayrımcılık olmaksızın bunlara herkesin eşit şekilde erişimini güvence altına almaları;
- G. Cinsiyet değişikliğine bağlı bedensel değişiklik yaptırmak isteyen kimselerin ayrımcılık olmaksızın tedaviye, bakıma ve güçlü bir desteğe erişimlerini kolaylaştırmaları;
- H. Tüm sağlık bakımı ve tedavisi sağlayıcılarının hastalarına ve eşlerine, en yakın ebeveynin kim olacağına kabulü konusu da dahil olmak üzere cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın muamele etmeleri;
- I. Sağlık tedavi sektöründe çalışan kişilerin, herkese, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine tam saygı göstererek, mümkün olan en yüksek düzeyde sağlık tedavisi sağlamaları için eğitim ve formasyon programları ve politikalar benimsemeleri gerekir.

İLKE 18. Tıbbi olarak kötüye kullanılmaya karşı korunma hakkı

Hiç kimse, cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden dolayı herhangi bir tedavi şekline ve usulüne, tıbbi veya psikolojik teste maruz kalmaya veya tedavi kurumuna kapatılmaya zorlanamaz. Karşıt kavramından hareketle yapılan her türlü sınıflandırmaya rağmen, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nitelikleri gereği hastalık değildir ve tedavi edilemez, iyileştirilemez ve giderilemez.

Devletlerin,

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğiyle ilgili zararlı tıbbi uygulamalara, kültürden gelsin gelmesin davranışla, dış görünümle veya algılanan cinsiyet kurallarıyla ilgili basmakalıp düşüncelere karşı korumayı güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;
- B. Yaşına, olgunluğuna ve çocuğu ilgilendiren tüm hallerde çocuğun yüksek çıkarının temel düşünce olduğu ilkesine uygun olarak bilgilendirilmiş bir şekilde tam ve serbest rızası olmadan, geri döndürülemez şekilde hiçbir çocuğun vücudunun değiştirilmemesini güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;
- C. Hiçbir çocuğun tıbbi olarak kötüye kullanılması tehlikesiyle karşılaşmaması ve kötüye kullanılmaya maruz kalmaması için gerekli çocuk koruma mekanizmalarını kurmaları;
- D. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kişilerin, HIV/AIDS'e veya diğer hastalıklara karşı aşılarda, tedaviler veya mikrop öldürücülerle ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, etik olmayan ve istenmeyen tıbbi uygulama ve araştırmalara karşı korunmasını güvence altına almaları;
- E. Bu tür kötüye kullanılmaları gerçekleştirebilecek, kolaylaştırabilecek ve başka türlü mümkün kılacak ve gelişmeye yönelmiş olanlar da dâhil olmak üzere, sağlık sektörünün finansmanı programlarının ve ölçütlerinin gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri;

F. Hiçbir tıbbi tedavi veya tavsiyenin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinin, açık veya örtülü olarak, tedavi edilmesi, iyileştirilmesi veya giderilmesi gereken bir hastalık olarak ele almamasını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 19. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı

Herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kimliğin veya kişiliğin söz, davranış, giyim, fiziki özellikler, isim seçme aracılığıyla ifadesini ve araştırma, haber ve her türlü düşünceyi alma ve iletme, insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini her türlü araçla ve sınırlar dikkate alınmadan ifadesini de kapsar.

Devletlerin,

A. Başkalarının hak ve özgürlüklerine riayet ederek ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın düşünce ve ifade özgürlüğünden tam yararlanılmasını, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine ilişkin haber ve düşüncelerin alınmasını ve iletilmesini ve hukuki haklar göz önünde tutularak bu gerçeklere bağlı savunmayı, malzeme yayımını, medya yayımını, konferans düzenlemeyi ve konferansa katılmayı ve korunmalı cinsel davranışlara ilişkin bilgilerin yayımını ve bu bilgilere erişimi güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Devlet tarafından düzenlenen medya kuruluşlarının yapım ve örgütlenmelerinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili konularda çoğulcu ve ayrımcılık yasağına uygun olmalarını ve bu yerlerdeki personelin işe alınmasında ve terfi politikalarında, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili konularda ayrımcılık yapılmamasını güvence altına almaları;

C. Kimliğin ve kişiliğin, söz, davranış, giyim, fiziki görünüş, isim seçimi gibi veya diğer araçlarla ifade etme hakkından tam olarak yararlanılmasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

D. Düşünce ve ifade özgürlüğünün farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin dayanağı olarak kullanımında, kamu düzeni, genel ahlak, genel sağlık ve kamu güvenliği kavramlarının, ayrımcı ve sınırlayıcı şekilde kullanılmamalarını güvence altına almaları;

E. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanımının, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden insanların hak ve özgürlüklerini ihlal etmemesini güvence altına almaları;

F. Cinsel yöneliminden ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak herkesin, eşit olarak bilgiye ve düşüncelere erişimini ve kamuoyu tartışmalarına katılımını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 20. Barışçıl bir şekilde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkı

Herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak, barışçıl bir şekilde gösteriler yapmak dâhil olmak üzere, barışçıl bir şekilde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir. İnsanlar cinsel yönelime veya toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan dernekleri ve farklı cinsel yönelime ya da toplumsal cinsiyet kimliğine sahip kişilere ya da kişilerle ilgili bilgi veren, onların arasındaki iletişimi kolaylaştıran ya da haklarını savunan dernekleri, ayrımcılık olmaksızın, kurabilirler ve tanıyabilirler.

Devletlerin,

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sorunları çevresinde örgütlenmeyi, dernek kurmayı, toplanmayı ve savunmayı güvence altına almak ve bu dernek ve grupların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın hukuken tanınmalarının sağlanması için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;
- B. Özellikle kamu düzeni, genel ahlak, genel sağlık ve kamu güvenliği kavramlarının, barışçıl amaçlı toplantı ve dernek kurma özgürlüklerinin, sırf farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin desteklenmesi amacıyla kullanılmasından dolayı bu hakların kullanımını sınırlayacak şekilde kullanılmamalarını güvence altına almaları;
- C. Barışçıl amaçlı toplantı ve dernek kurma özgürlüklerinin kullanımının, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bağlı nedenlerden dolayı engellememeleri ve bu hakları kullanan kişilerin şiddete uğramalarına ve tedirgin edilmelerine karşı yeterli polisiye veya diğer fiziki korumayı güvence altına almaları;
- D. Kanunu uygulamakla sorumlu kişilere ve bu korumayı sağlamakla yetkili diğer kişilere formasyon ve duyarlılaştırma programları sağlamaları;
- E. Gönüllü dernek ve gruplara ait bilgilerin açıklanmasına ilişkin kuralların, uygulamada, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine ilişkin sorunları ele alan dernek ve gruplar veya üyeleri üzerinde ayrımcı sonuçlar doğurmamasını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 21. Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkı

Herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temeli üzerinden ayrımcılık yapan veya kanunun eşit korumasını reddeden uygulamaların, yasaların veya politikaların haklılığını ortaya koymak için devlet tarafından bu hakları ileri sürülemez.

Devletlerin,

- A. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak kişilerin dini veya dini olmayan inançlara sahip olmalarını ve inançlarını yalnız veya toplu olarak yerine getirmelerini, inançlarına ve bunları yerine getirmelerini ve her türlü müdahaleye, zorlamaya ve inançların zorla benimsetilmesine karşı korunmalarını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;
- B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bağlı farklı düşünce, kanaat ve inançların ifadesinin, uygulanmasının ve tanıtımının insan haklarına aykırı olacak şekilde ele alınmamasını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 22. Dolaşım özgürlüğü hakkı

Hukuki olarak bir devlet içindeki herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak bu devletin sınırları içinde dolaşma ve oturma özgürlüğü hakkına sahiptir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, hiçbir zaman, bir devlete girişi, o devletten çıkışı veya kişinin uyruğu olduğu devlet de dahi olmak üzere bir devlete geri dönüşü sınırlamak ve engellemek için kullanılamaz.

Devletlerin,

- A. Dolaşım ve oturma özgürlüğü hakkını, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları gerekir.

İLKE 23. Sığınma talebinde bulunma hakkı

Cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine bağlı olarak gerçekleşen de dâhil olmak üzere zulüm karşısında herkes diğer ülkelerden sığınma talebinde bulunma ve sığınmadan yararlanma hakkına sahiptir. Hiçbir devlet, cinsel yönelimi veya cinsel kimliğinden dolayı işkenceye, zulme veya diğer insanlık dışı, onur kırıcı veya zalimane ceza ve muamelelere tabi tutulmaktan haklı olarak kaygılanan bir kişiyi o devlete gönderemeyecektir, sınır dışı veya iade edemeyecektir.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine bağlı zulüm kaygısının, mülteci staüsü tanıma ve sığınma elde etme nedeni kabul edilmesini güvence altına almak için mevzuatlarını düzeltmeleri, değiştirmeleri ve ilan etmeleri;

B. Hiçbir politika ve uygulamanın, sığınma talebinde bulunanlarda, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yapmamasını güvence altına almaları;

C. Hiç kimsenin, cinsel yönelimi veya cinsel kimliğinden dolayı işkenceye, zulme veya diğer insanlık dışı, onur kırıcı veya zalimane ceza ve muamelelere tabi tutulması tehlikesiyle karşılaşacağına ilişkin haklı nedenler bulunan kişinin o devlete gönderilmemesini, sınır dışı veya iade edilmemesini güvence altına alması gerekir.

İLKE 24. Aile kurma hakkı

Herkes, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak aile kurma hakkına sahiptir. Ailenin farklı biçimleri bulunmaktadır. Hiçbir aile, bir üyesinin cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden dolayı ayrımcılığa tabi tutulmayacaktır.

Devletlerin,

A. Evlat edinmeyle ve (bir vericiyle suni dölleme de dahil) dölleme yardımıyla da dahil olmak üzere, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, aile kurma hakkını, güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Yasa ve politikaların, soy veya evlilik yoluyla tanınmamış olanlar da dahil olmak üzere ailenin farklı biçimlerini tanımalarını ve aileye bağlı sosyal ödemeler, diğer kamusal ödemeler, iş ve göç konuları da dahi olmak üzere hiçbir ailenin, üyelerinden birinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmamasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

C. Kamusal veya özel sosyal koruma kurumlarından gelsin, mahkemelerden gelsin, idari yetkililerden veya yasama organlarından gelsin, çocuğu ilgilendiren tüm işlem ve kararlarda, çocuğun yüksek çıkarının temel düşünce olarak göz önüne alınmasını ve çocuğun kendisinin, bir aile üyesinin veya başka kişinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinin çocuğun yüksek çıkarıyla bağdaşmaz olarak değerlendirilmemesini güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

D. Çocuğu ilgilendiren tüm işlem ve kararlarda, ayırt etme yeteneğine sahip çocuğa, düşüncelerini özgürce ifade etme hakkını ve düşüncelerinin, yaşına ve olgunluğuna göre göz önüne alınacağını güvence altına almaları;

E. Karşıt cinsiyetten kişilerin evliliğine veya kayıtlı birlikteliklerine tanınan para yardımı, ayrıcalık, yükümlülük veya sosyal kolaylıkların, aynı cinsiyetten kişilerin evliliğini veya kayıtlı beraberliklerini kabul eden devletlerde de sözü edilen evlilik veya kayıtlı

birlikteliklere de eşit şekilde tanınmasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

F. Karşıt cinsiyetten evli olmayan birlikteliklere tanınan para yardımı, ayrıcalık, yükümlülük veya sosyal kolaylıkların, aynı cinsiyetten evli olmayan birlikteliklere de tanınmasını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

G. Tüm evlilik veya hukuken kabul edilmiş birlikteliklerin ancak müstakbel eşlerin veya birlikte yaşayan kişilerin tam ve serbest rızalarıyla gerçekleşmesini güvence altına almaları gerekir.

İLKE 25. Kamusal yaşama katılma hakkı

Tüm yurttaşlar, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, seçimle gelinen göreve aday olma, kendi refahlarını etkileyen politikaların hazırlanmasına ve kamu işlerinin yürütülmesine katılma, eşit koşullarda her düzeydeki kamu hizmetine, polis ve ordu da dahil olmak üzere kamu görevinde bir işe erişim hakkına sahiptir.

Devletlerin,

A. Kamusal ve siyasi hayata ve işlere, her düzeydeki hükümet hizmetine ve polis ve ordu da dahil kamu görevinde bir işe, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın ve bunlara tam bir saygı içinde katılma hakkından tam olarak yararlanılmasını güvence altına almak için mevzuatlarını düzeltmeleri, değiştirmeleri ve ilan etmeleri;

B. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğiyle ilgili olup, kamusal yaşama katılmayı engelleyen veya kısıtlayan basmakalıp düşünce ve önyargılara son vermek için gerekli tüm orantılı önlemleri almaları;

C. Herkesin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın ve bunlara tam bir saygı içinde kendi refahlarını etkileyen politikaların hazırlanmasına katılma hakkını güvence altına almaları gerekir.

İLKE 26. Kültürel hayata katılma hakkı

Herkes, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak, serbestçe kültürel hayata katılma ve bu yolla cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğini ifade etme hakkına sahiptir.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak ve bunlara tam bir saygı içinde, herkesin kültürel hayata katılma fırsatını güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularında farklı düşüncelere sahip gruplar da dâhil olmak üzere bir devlet içindeki farklı kültürel grup yandaşları arasında diyalog ve karşılıklı saygıyı, bu ülkelerde amaçlanan insan haklarıyla uyumlu bir şekilde teşvik etmeleri gerekir.

İLKE 27. İnsan haklarını yaygınlaştırma hakkı

Herkes, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılık olmaksızın, ulusal ve uluslararası düzeyde, bireysel olarak veya diğerleriyle insan haklarını korumayı ve

gerçekleştirmeyi yaygınlaştırma hakkına sahiptir. Bu hak, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden insanların haklarını ilerletme ve korumaya yönelik etkinlikleri ve insan hakları alanında yeni kuralların hazırlanmasını, tartışılmasını ve tanınmasının yaygınlaştırılması hakkını içerir.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği için gerekli haklar da dâhil olmak üzere insan haklarının ilerletilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesine yönelik etkinliklerden yana koşulları güvence altına almak için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları ve diğer önlemleri almaları;

B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili sorunlar üzerinde çalışan insan hakları savunucularına ve farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip insan hakları savunucularına karşı girişilen eylem ve kampanyalara karşı orantılı önlemleri almaları;

C. Cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden ve savundukları insan haklarından bağımsız olarak, insan hakları savunucularının ulusal ve uluslararası insan hakları örgütlerine ve organlarına erişimden ve bu örgütlere ve organlarına katılma ve bunlarla teması geçme hakkından ayrımcılık olmadan yararlanmalarını güvence altına almaları;

D. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili sorunlar üzerinde çalışan insan hakları savunucularının insan hakları savunuculuğu etkinliklerinden ötürü, devlet veya devlet dışı aktörler tarafından uygulanacak her türlü şiddete, tehdide, misillemeye, fiili veya hukuki ayrımcılığa, baskıya veya diğer keyfi muameleye karşı korunmasını güvence altına almaları;

E. Ulusal ve uluslararası düzeyde, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden insanların haklarını ilerleten ve koruyan örgütlerin kabul edilmesini, akreditasyonunu desteklemeleri gerekir.

İLKE 28. Etkili bir giderim ve tazminat hakkı

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı ihlaller de dahil olmak üzere, insan hakları ihlali mağduru olan herkes etkili, yeterli ve orantılı başvuru hakkına sahiptir. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden kişilere tazminat verme veya yeterli iyileştirme amacıyla alınan önlemler, bu kişilerin etkili bir giderim ve tazminat hakkının tamamlayıcı parçasıdır.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden dolayı insan hakları ihlal edilen mağdurların, tazminat, telafi, tedavi, zararın giderilmesi, tekrar edilmeme güvencesi yollarıyla ve/veya orantılı başka bir yolla tam bir düzeltmeden yararlanabilmelerini güvence altına almak için mevzuatın ve politikaların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, gerekli hukuki usulleri yürürlüğe koymaları;

B. Hukuki başvuru yollarının saygı gösterilmesini ve bunların elverişli bir şekilde uygulanmasını güvence altına almaları;

C. Başvuru ve düzeltme talep usulleri konusunda etkili kurum ve kuralların ihdas edilmesini ve personeli oluşturan tüm üyelerin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı insan hakları ihlalleriyle ilgili sorunlarda yetiştirilmesini güvence altına almaları;

D. Herkesin başvuru ve düzeltme yollarıyla ilgili bilgilere erişime sahip olmasını güvence altına almaları;

E. Düzeltme elde etmeye bağlı masrafları karşılayamayacak durumda olanlara parasal yardım yapılmasını ve mali veya başka türden olsun, bu tür bir düzeltme elde etmenin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını güvence altına almaları;

F. Kamu eğitim sistemindeki her düzeydeki öğrenci ve öğretmenlere, uzman kurumlara, potansiyel insan hakları ihlalcilerine, bu İlkelerle uyumlu olarak uluslararası insan haklarına saygıyı ve bağlılığı ilerletmek ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcı davranışlara karşı çıkmak için yetiştirme ve duyarlılaştırma programları ve önlemleri yürürlüğe koymaları gerekir.

İLKE 29. Sorumluluk

Bu İlkeler'de amaçlananlar da dâhil olmak üzere, insan hakları ihlal edilen herkes, hükümet görevlisi olsun olmasın, doğrudan veya dolaylı suçluların, ihlalle orantılı şekilde eylemlerinden sorumlu tutulduklarını görme hakkından yararlanabilir. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden dolayı insan haklarını ihlal edenler cezasız kalmamalıdır.

Devletlerin,

A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bağlı insan hakları ihlallerinden dolayı suçlu kimselerin eylemlerinden sorumlu tutulmalarını güvence altına almak için gerekli cezai, medeni, idari ve diğer usulleri ve denetim mekanizmalarını kurmaları;

B. Mağdurun görünür veya gerçek cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden dolayı, bu İlkeler'de belirtilen suçlar da dahil olmak üzere, işlendiği iddia edilen tüm suç iddialarının titizlikle araştırılmasını ve yeterli deliller bulunması halinde sorumlu kişilerin soruşturulmalarını, yargılanmalarını ve gerektiği gibi cezalandırılmalarını güvence altına almaları;

C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını güvence altına almak amacıyla yasa ve politikaların yapılışını ve uygulanmasını denetlemek için bağımsız ve etkili usul ve kurumlar oluşturmaları;

D. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilerin sorumlu tutulmalarını önleyen tüm engelleri kaldırılmaları gerekir.

EK TAVSİYELER

İnsan haklarının gerçekleştirilmesi konusunda tüm uluslararası toplum ve topluluk üyelerinin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle,

A. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin bu İlkeler'i desteklemesini, dünya ölçeğinde uygulanmasını gerçekleştirme ve eylem düzeyinde de olmak üzere Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin faaliyetlerine entegre etmesini;

B. Devletlerin bu İlkeler'e uygunluğunu gerçekleştirmek amacıyla, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin bu İlkeler'i desteklemesini ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı insan hakları ihlallerine çok önem vermesini;

C. Birleşmiş Milletler'in insan hakları konusundaki özel usullerinin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden kaynaklı insan hakları ihlallerine gereken önemi vermesini ve bu İlkeler'i, yetkilerinin uygulanmasına entegre etmesini;

D. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin, *1996/31 Kararı*'na uygun olarak, amacı, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden insanların insan haklarını ilerletmek ve korumak olan hükümet dışı örgütleri tanımasını ve kabul etmesini;

E. Birleşmiş Milletler Anlaşması organlarının bu İlkeler'i, kendi yetkilerinin uygulanmasına, içtihatlarına ve devletler hakkındaki raporlarının incelenmesine entegre etmesini ve gerektiğinde farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden insanların insan haklarının

uygulanması konusunda genel düşünceler veya diğer yorumlayıcı metinler benimsemesini;

F. Dünya Sağlık Örgütü ve BM, AIDS ile mücadele programının, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bağlı olarak ve kişilerin insan haklarına haysiyetlerine tam bir saygı içinde gereksinimlerine uyan tedavi ve hizmetlerin sağlanması konusunda yeni talimatlar geliştirmelerini;

G. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin, bu ülkeleri, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı zulme maruz kalan veya zulüm görme konusunda haklı kaygıları olan kişileri korumayı amaçlayan girişimlerine entegre etmesini ve insani yardım veya diğer tür hizmetin alınması veya mülteci statüsünün belirlenmesi sırasında hiç kimsenin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğramamasını güvence altına almasını;

H. İnsan haklarına yönelik yükümlülük altına giren hükümetlerarası bölgesel ve alt-bölgesel örgütlerin ve bölgesel insan hakları organlarının, bu ülkelerin ilerletilmesinin, insan hakları konusundaki mekanizma, usul ve diğer düzenlemelere ilişkin görevlerin yerine getirilmesine entegre etmelerini güvence altına almalarını;

I. Bölgesel insan hakları mahkemelerinin, yorumladıkları insan hakları sözleşmelerine uygun olan bu ülkeleri, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda geliştirdikleri içtihatları gayretle entegre etmelerini,

J. İnsan hakları alanında ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde çalışan hükümet dışı örgütlerin kendi özel görevleri çerçevesinde bu ülkeler'e saygı gösterilmesini ilerletmeleri;

K. İnsani örgütlerin, bu ülkeleri insani faaliyet ve yardımlarına entegre etmelerini ve yardım ve diğer hizmetlerin sağlanmasında, kişilere karşı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden dolayı ayırım yapmaktan kaçınmalarını;

L. Ulusal insan hakları kuruluşlarının, devlete ait veya devlet dışı kişiler tarafından bu ülkeler'e saygı gösterilmesini ilerletmelerini ve çalışmalarına, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip kişilerin insan haklarının ilerletilmesini ve korunmasını entegre etmelerini;

M. Tıbbi, adli, cezai, medeni ve eğitime ilişkin olanlar da dahil olmak üzere meslek örgütlerinin, bu ülkelerin gayretle uygulanmasını ilerletmelerini güvence altına almak için uygulama ve talimatlarını gözden geçirmelerini;

N. Ticari örgütlerin hem kendi çalışanları konusunda bu ülkeler'e saygıyı güvence altına almaları hem de bu ülkelerin ulusal ve uluslararası ölçekte ilerletilmesi konularındaki önemli rollerini kabul etmelerini ve harekete geçmelerini;

O. Kitleleşmiş yayın medyasının, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili basmakalıp düşünceleri kullanmaktan kaçınmasını ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri çeşitliliğinin kabulünü ve buna hoşgörüyü ilerletmesini kamuyu bu sorunlara karşı duyarlılaştırmasını;

P. Özel ve kamusal sermaye sahiplerinin, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip kişilerin haklarının ilerletilmesi ve korunması için hükümet dışı ve diğer örgütlere parasal yardımda bulunmalarını;

Tavsiye ediyoruz.

Bu ilke ve tavsiyeler, uluslararası insan hakları hukukunun farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin hayat ve yaşantılarına uygulanmasını ifade etmekte olup, bu belgedeki hiçbir şey, bu kişilerin uluslararası, bölgesel ve ulusal hukuk kurallarınca tanınmış haklarını kısıtlayacak veya başka türlü sınırlayacak şekilde yorumlanamaz.

EK: JOGJACARTA İLKELERİ'Nİ İMZALAYANLAR

Philip Alston (Avustralya), Birleşmiş Milletler Yargısız, Jürisiz ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü ve Hukuk Profesörü, New York University School of Law, Amerika Birleşik Devletleri

Maxim Anmeghichean (Moldova), Uluslararası Lezbiyen ve Gay Derneği Avrupa Bölgesi

Mauro Cabral (Arjantin), Araştırmacı, Universidad Nacional de Córdoba, Arjantin, Uluslararası Gay ve Lezbiyenler İnsan Hakları Komisyonu

Edwin Cameron (Güney Afrika), Yargıç, Yüksek Mahkeme, Bloemfontein, Güney Afrika

Sonia Onufer Corrêa (Brezilya), Brezilya AIDS'e Karşı Disiplinlerarası Derneği üyesi araştırmacı ve Sexuality Policy Watch eş başkanı, (Uzmanlar toplantısı eş başkanı)

Yakın Ertürk (Türkiye), Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörü, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara, Türkiye

Elizabeth Evatt (Avustralya), Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi eski başkanı ve üyesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin eski üyesi ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu üyesi

Paul Hunt (Yeni Zelanda), Birleşmiş Milletler Mümkün Olan En Yüksek Düzeyde Yaşam ve Sağlık Hakkı Özel Raportörü, Öğretim Üyesi, Department of Law, University of Essex, Birleşik Krallık

Asma Jahangir (Pakistan), Pakistan İnsan Hakları Komisyonu Başkanı

Maina Kiai (Kenya), Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu Başkanı

Miloon Kothari (Hindistan), Birleşmiş Milletler Yeterli Barınma Hakkı Özel Raportörü

Judith Mesquita (Birleşik Krallık), İnsan Hakları Merkezi Müdürü , University of Essex, Birleşik Krallık

Alice M. Miller (Amerika Birleşik Devletleri), Yardımcı Öğretim Üyesi, School of Public Health, İnsan Hakları Programı Eş Müdürü, Columbia University, Amerika Birleşik Devletleri

Sanji Mmasenono Monageng (Botswana), Yüksek Mahkeme Yargıç (Gambia Cumhuriyeti), Afrika İnsan Hakları ve Halklar Komisyonu Üyesi, İşkence, Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ve Muamelelerin Yasaklanmasına İlişkin Robben Island Talimatları'nın Uygulanması Komitesi Başkanı (Afrika İnsan Hakları ve Halklar Komisyonu)

Vitit Muntarbhorn (Tayland), Birleşmiş Milletler Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde İnsan Haklarının Durumu Özel Raportörü, Tayland Chulalongkorn Üniversitesinde Hukuk Öğretim Üyesi, (Uzmanlar toplantısı eş başkanı)

Lawrence Mute (Kenya), Kenya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu Üyesi

Manfred Nowak (Avusturya), Birleşmiş Milletler İşkence, Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza ve Muameleler Özel Raportörü, Uluslararası Hukukçular Komisyonu üyesi, Avusturya Viyana Üniversitesi İnsan Hakları Öğretim Üyesi, Ludwig Boltzmann İnsan Hakları Enstitüsü Müdürü, Avusturya

Ana Elena Obando Mendoza (Kosta Rika), Feminist Avukat, Kadının İnsan Hakları Savunucusu, Uluslararası Danışman

Michael O'Flaherty (İrlanda), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Üyesi, Nottingham Üniversitesi Uygulamalı İnsan Hakları Öğretim Üyesi ve İnsan Hakları Hukuku Merkezi Eş Müdürü (Jogjakarta İlkeleri'nin Geliştirilmesi Raportörü)

Sunil Pant (Nepal), Nepal Blue Diamond Society Başkanı

Dimitrina Petrova (Bulgaristan), The Equal Rights Trust Genel Başkanı

Rudi Mohammed Rizki (Endonezya), Birleşmiş Milletler Uluslararası Dayanışma Özel Raportörü, Endonezya Padjadjaran Üniversitesi Hukuk Fakültesi Akademik İşler Dekan Yardımcısı ve Genel Kurul Başkanı

Mary Robinson (İrlanda), Realizing Rights: The Ethical Globalization Initiative Kurucusu ve İrlanda Eski Başkanı, Eski Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri

Nevena Vuckovic Sahovic (Sırbistan), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Üyesi, ve Sırbistan Belgrad Çocuk hakları Merkezi Başkanı

Martin Scheinin (Finlandiya), Birleşmiş Milletler Terörizme Karşı Mücadelede İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve İlerletilmesi Özel Raportörü, Uluslararası Hukuk ve Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi ve Finlandiya l'Institute for Human Rights, Åbo Akademie Müdürü

Wan Yanhai (Çin), AIZHI Action Project Kurucusu ve Pekin AIZHIXING Sağlık Eğitimi Enstitüsü Müdürü

Stephen Whittle (Birleşik Krallık), Birleşik Krallık Manchester Metropolitan University Eşitlikler Hukuku Öğretim Üyesi

Roman Wieruszewski (Polonya), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Üyesi ve Polonya Poznan İnsan Hakları Merkezi Müdürü

Robert Wintemute (Kanada ve Birleşik Krallık), Birleşik Krallık Londra School of Law, King's College İnsan Hakları Mevzuatı Öğretim Üyesi